

Κατάκτηση τρίτης γλώσσας. Μια πειραματική μελέτη της παραμέτρου του κενού υποκειμένου

Σταματία Μιχαλοπούλου

Περίληψη

Η εργασία αυτή διερευνά τη διαγλώσσα Ελλήνων/ίδων που κατακτούν τη γερμανική ως τρίτη γλώσσα, ενώ έχουν ήδη κατακτήσει σε υψηλό επίπεδο και την αγγλική. Προκειμένου να μελετηθεί η διαγλώσσα τους, διενεργήθηκε μία δοκιμασία δήλωσης προτίμησης, όπου εξετάστηκε η παράμετρος του κενού υποκειμένου. Τα αποτελέσματά της σε συνδυασμό και με άλλες πειραματικές δοκιμασίες δείχνουν ότι καμία από τις ήδη κατακτηθείσες γλώσσες δεν φαίνεται να παίζει σημαντικότερο ρόλο από την άλλη κατά την κατάκτηση της τρίτης γλώσσας. Το θεωρητικό μοντέλο που ερμηνεύει επαρκέστερα τα ερευνητικά δεδομένα είναι το μοντέλο αθροιστικής ενίσχυσης της γλωσσικής κατάκτησης των Flynn κ.ά. (2004).

Λέξεις-κλειδιά

κατάκτηση τρίτης γλώσσας, παράμετρος κενού υποκειμένου

Abstract

This paper investigates the interlanguage of Non-Native-Speakers of German (NNS) (mother tongue Greek) who have already acquired English as a first foreign language when acquiring German as a second foreign language. In order to examine their interlanguage, a Preference Task (PT) was conducted, where the 'pro-drop parameter' was being investigated. The results of the PT show that none of the languages that the NNS already know plays a more significant role than the other. The theoretical model that best describes their interlanguage, is that of Flynn et al. (2004), namely, the 'cumulative-enhancement model for language acquisition'.

Keywords

third language acquisition, pro-drop parameter

Εισαγωγή

Στην εργασία αυτή επιχειρείται η διερεύνηση της διαγλώσσας ατόμων που ζουν στην Ελλάδα, έχουν μητρική γλώσσα (Γ1) την ελληνική και έχουν ήδη κατακτήσει σε επαρκή βαθμό την αγγλική ως πρώτη ξένη γλώσσα (Γ2) κατά την

κατάκτηση της γερμανικής ως δεύτερης ξένης γλώσσας (Γ3). Πρόκειται για ενήλικα άτομα, διαδοχικά τρίγλωσσα, που ξεκίνησαν δηλαδή σε διαφορετική χρονική στιγμή την κατάκτηση της Γ1, της Γ2 και της Γ3, σε αμιγώς μονόγλωσσο περιβάλλον και μέσω οργανωμένης διδασκαλίας (της Γ2 και της Γ3).

Στις θεωρητικές προσεγγίσεις σχετικά με την κατάκτηση της ξένης γλώσσας (ΞΓ) βασικό και κυρίαρχο θέμα προς διερεύνηση αποτελεί ο προσδιορισμός της πηγής της γλωσσικής μεταφοράς (ΓΜ) των συντακτικών δομών και των λειτουργικών κατηγοριών¹ στη διαγλώσσα των μη φυσικών ομιλητών/τριών (ΜΦΟ) κατά την κατάκτησή της (Selinker, 1972· Sharwood-Smith, 1994· Han & Tarone, 2014). Μέχρι πρόσφατα η έρευνα μελετούσε την κατάκτηση κάθε γλώσσας πέραν της μητρικής ως Γ2 και αγνοούσε την προϋπάρχουσα γνώση και άλλων ξένων γλωσσών (Klein, 1995). Αυτό όμως πιθανότατα οδηγούσε σε σφάλματα σχετικά με τον προσδιορισμό της πηγής της ΓΜ κατά την κατάκτηση της γλώσσας-στόχου, αφού δεν ήταν μόνο μία η γλώσσα που θα μπορούσε να αποτελέσει την πηγή της, αλλά δύο (ή και περισσότερες).

Εφόσον οι ΜΦΟ γνωρίζουν ήδη δύο γλώσσες, η πηγή της ΓΜ δεν μπορεί να προσδιοριστεί και να διερευνηθεί επαρκώς, παρά μόνο εάν μελετηθούν συγκεκριμένα συντακτικά φαινόμενα και παράμετροι που είναι διαφορετικά τιμολογημένες στη Γ1 και στη Γ2, και η Γ3 ομοιάζει ή/και διαφέρει με μία από τις δύο. Πάνω σε αυτόν τον άξονα κινείται η συγκεκριμένη έρευνα.

Η εργασία ακολουθεί την εξής διάρθρωση: Καταρχάς, παρουσιάζονται οι σημαντικότερες θεωρίες και ερευνητικές υποθέσεις σχετικά με το πολύπλοκο φαινόμενο της *κατάκτησης της Γ3* (ΚΓ3). Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στο συντακτικό φαινόμενο που μελετήθηκε, με έμφαση στους λόγους που συνηγόρησαν στην επιλογή του. Κατόπιν, περιγράφεται ο σχεδιασμός και η μεθοδολογία της πειραματικής διαδικασίας πάνω στην οποία στηρίχτηκε η παρούσα μελέτη. Τέλος, παρουσιάζονται τα αντιπροσωπευτικότερα αποτελέσματα και ακολουθεί η συζήτηση.

Ερευνητικές υποθέσεις σχετικά με την κατάκτηση της Γ3

Οι έρευνες για την ΚΓ3 αρχικά στηρίχτηκαν στις υποθέσεις που είχαν διατυπωθεί σχετικά με την κατάκτηση της Γ2. Επειδή όμως αυτές δεν επαρκούσαν πάντα για την ανάλυση και ερμηνεία της ΚΓ3, μέσα στην τελευταία

¹ Πρβλ. και Gass, 1996· Odlin, 1989, 2003.

(κυρίως) δεκαετία, η έρευνα κατέληξε σε νέες θεωρητικές προσεγγίσεις προσαρμοσμένες κατά το δυνατόν στα πολυδιάστατα δεδομένα του νέου επιστημονικού πεδίου (Leung, 2007). Στη συνέχεια θα παρουσιαστούν οι τέσσερις κυριότερες υποθέσεις που έχουν αναπτυχθεί σχετικά με την ΚΓ3 και οι βασικότερες αρχές τους.

Η υπόθεση της αναπτυξιακά εξαρτώμενης μεταφοράς από τη Γ1 (Developmentally Moderated Transfer Hypothesis, Håkansson, Pienemann & Sayheli, 2002)

Σύμφωνα με την υπόθεση αυτή, η Γ1 εξακολουθεί να έχει προνομιούχο ρόλο κατά την ΚΓ3. Η Γ1 είναι η αποκλειστική πηγή από την οποία μπορούν να μεταφερθούν μορφοσυντακτικά χαρακτηριστικά στη διαγλώσσα των ΜΦΟ. Η γλωσσική επιρροή από τη Γ1 προς την ΞΓ ακολουθεί συγκεκριμένη εξελικτική πορεία.

Η υπόθεση του παράγοντα της Γ2 (L2 Status Factor Hypothesis, Williams & Hammarberg, 1998)

Η βασική αρχή της υπόθεσης αυτής είναι ότι υπάρχει ένας ξεχωριστός μηχανισμός που ενεργοποιείται κατά την κατάκτηση κάθε ΞΓ και δεν είναι ο ίδιος με αυτόν της κατάκτησης της Γ1. Όλες οι μη μητρικές γλώσσες κατά κάποιον τρόπο ομαδοποιούνται σε έναν χώρο του νου, ξεχωριστά από τη Γ1. Κατά την ΚΓ3 υπάρχει γρηγορότερη και αμεσότερη πρόσβαση στη Γ2 παρά στη Γ1. Η Γ2 ασκεί μεγαλύτερη επιρροή στη διαγλώσσα των ΜΦΟ κατά την ΚΓ3 από ό,τι η Γ1.

Το μοντέλο αθροιστικής ενίσχυσης της γλωσσικής κατάκτησης (Cumulative-Enhancement Model for Language Acquisition, Flynn, Foley & Vinnitskaya, 2004)

Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, ούτε η Γ1 ούτε και κάποια άλλη γλώσσα διαδραματίζει κυρίαρχο ρόλο κατά την κατάκτηση της επόμενης γλώσσας. Κάθε γλώσσα που έχει ήδη κατακτηθεί είναι το ίδιο σημαντική και το ίδιο διαθέσιμη για να ασκήσει επίδραση κατά την κατάκτηση μίας ακόμα ΞΓ και μπορεί να συμβάλει στην εξέλιξη της συντακτικής δομής κάθε επόμενης ΞΓ μόνο με θετικό ή ουδέτερο τρόπο. Υπάρχει, δηλαδή, είτε μόνο «θετική ΓΜ» είτε καθόλου ΓΜ προς τη γλώσσα-στόχο.

Το μοντέλο τυπολογικής υπεροχής (Typological Primacy Model, Rothman, 2011)
Οι βασικές αρχές του μοντέλου αυτού είναι ότι η ΓΜ δεν είναι πάντα θετική και δεν φαίνεται να διευκολύνει πάντα την ΚΓ3. Το αρχικό στάδιο κατάκτησης μίας ΞΓ καθορίζεται επιλεκτικά από την (ψυχο)τυπολογική απόσταση ή εγγύτητα που υφίσταται μεταξύ κάθε συγκεκριμένου ζεύγους αλληλεπιδρωσών γλωσσών, ανεξάρτητα αν αυτή η εγγύτητα υφίσταται αντικειμενικά ή μόνο κατά την υποκειμενική αντίληψη του ΜΦΟ, ακόμη και αν αυτή η επιλογή δεν είναι η πιο οικονομική ή, απλά, ακόμη και αν δυσχεραίνει αντί να διευκολύνει την ανάπτυξη της Γ3.

Η παράμετρος του κενού υποκειμένου

Για να εντοπιστεί η πηγή της ΓΜ, πρέπει να επιλεγεί και να μελετηθεί ένα συντακτικό φαινόμενο που να πραγματώνεται με διαφορετικό τρόπο στη Γ1 και στη Γ2 των ΜΦΟ και η Γ3 τους να ομοιάζει είτε με τη μία είτε με την άλλη γλώσσα ως προς το φαινόμενο αυτό (White, 1989). Μετά από μελέτη των συντακτικών ιδιοτήτων των τριών υπό εξέταση γλωσσών, της ελληνικής (Γ1), της αγγλικής (Γ2) και της γερμανικής (Γ3), το συντακτικό φαινόμενο το οποίο επιλέχθηκε να μελετηθεί στην παρούσα έρευνα είναι η *παράμετρος του κενού υποκειμένου* (ΠΚΥ).

Η ύπαρξη ή όχι κενών (ή μηδενικών) υποκειμένων σε μία γλώσσα, δηλαδή το κατά πόσο το υποκείμενο του παρεμφατικού τύπου του ρήματος μίας πρότασης μπορεί να αποσιωπηθεί, ελέγχεται από την ΠΚΥ (Chomsky, 1981· Jaeggli, 1982· Rizzi, 1982, 1986· Huang, 1984, μεταξύ πολλών άλλων).

Γλωσσολογική τυπολογία

Η ΠΚΥ είναι τόσο σημαντική για τη γλωσσολογική τυπολογία, που η πραγμάτωσή της ή όχι σε μία γλώσσα αποτελεί βασικό παράγοντα «ταξινόμησης» των γλωσσών. Η D'Alessandro (2014) κάνει την εξής διάκριση των γλωσσών με βάση τα χαρακτηριστικά τους ως προς την ΠΚΥ:

1. *κανονικές γλώσσες κενού υποκειμένου* (ΚΓΚΥ), οι οποίες επιτρέπουν την παράλειψη του υποκειμένου, π.χ. ελληνική, ιταλική.
2. *ακραίες γλώσσες κενού υποκειμένου*, οι οποίες επιτρέπουν την παράλειψη του υποκειμένου και του αντικειμένου, π.χ. κινεζική, ιαπωνική.
3. *γλώσσες μερικώς κενού υποκειμένου*, οι οποίες επιτρέπουν την παράλειψη του υποκειμένου υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, π.χ. φινλανδική, εβραϊκή.

4. γλώσσες πλεοναστικού κενού υποκειμένου (ΓΠΚΥ), οι οποίες επιτρέπουν την παράλειψη του πλεοναστικού υποκειμένου, π.χ. γερμανική, δανική.
5. γλώσσες μη κενού υποκειμένου (ΓΜΥ), οι οποίες δεν επιτρέπουν την παράλειψη του υποκειμένου, π.χ. αγγλική, γαλλική.

Σύμφωνα με την παραπάνω κατηγοριοποίηση, η ελληνική είναι μια ΚΓΚΥ και η αγγλική είναι μια ΓΜΚΥ. Αυτό, μεταξύ των άλλων ιδιοτήτων της ΠΚΥ, σημαίνει ότι στην ελληνική δεν είναι υποχρεωτική η παρουσία φωνολογικά εκπεφρασμένου υποκειμένου, δηλαδή το υποκείμενο μπορεί και να παραλειφθεί (π.χ. εγώ διαβάζω, αλλά και διαβάζω). Αντιθέτως, στην αγγλική το αντωνυμικό υποκείμενο δεν μπορεί να παραλειφθεί (π.χ. I read, αλλά όχι *Ø read) (Roberts, 2010).

Η ΠΚΥ και η γερμανική γλώσσα

Δεδομένου ότι και στη γερμανική στην πλειοψηφία των περιπτώσεων δεν επιτρέπεται η παράλειψη του υποκειμένου (π.χ. ich lese, αλλά όχι *Ø lese), οι περισσότερες θεωρητικές προσεγγίσεις (π.χ. Cabredo Hofherr, 1999, 2003· Holmberg, Nayudu, & Sheehan, 2009) κατατάσσουν τη γερμανική στις ΓΜΚΥ και της αποδίδουν ιδιότητες ανάλογες με αυτές της γαλλικής. Όμως, η δυνατότητα ύπαρξης παθητικής φωνής (ΠΦ) χωρίς υποκείμενο για συγκεκριμένες ρηματικές κατηγορίες (ΡΚ) στη γερμανική συνηγορεί υπέρ της κατάταξής της στις ΓΠΚΥ (D'Alessandro, 2014).

Η παθητική φωνή χωρίς (πλεοναστικό) υποκείμενο στη γερμανική γλώσσα

Στη γερμανική υπάρχει η δυνατότητα συγκεκριμένες ΡΚ να σχηματίζουν γραμματικώς ορθές προτάσεις, ενώ δεν έχουν υποκείμενο, αλλά αυτό είναι δυνατό μόνο όταν αυτές οι ΡΚ χρησιμοποιούνται στην ΠΦ (Holmberg & Platzack, 1995· Keller & Sorace, 2003). Αυτές οι ΡΚ είναι: τα ρήματα που δέχονται συμπλήρωμα σε δοτική (παραδείγματα 1 και 2), τα ρήματα που δέχονται ως συμπλήρωμα εμπρόθετο προσδιορισμό (παραδείγματα 3 και 4) και τα ανεργαστικά ρήματα (παραδείγματα 5 και 6). Συγκεκριμένα, τα ρήματα που ανήκουν σε αυτές τις ΡΚ επιτρέπεται να εμφανιστούν στην ΠΦ είτε με το πλεοναστικό υποκείμενο 'es' (2), (4) και (6), είτε χωρίς καθόλου υποκείμενο (1), (3) και (5) (Abraham, 1986· Grewendorf, 1989)

- (1) Es wurde meinem Bruder immer verziehen.
 ES βοηθ. γ' εν. πρτ. στον δικό μου αδερφό δοτ. εν. πάντα συγχωρεθεί παθ. μτχ.
 Τον αδερφό μου πάντα τον συγχωρούσαν.
- (2) Dem Verbrecher wird nicht verziehen.
 στον εγκληματία δοτ. εν. βοηθ. γ' εν. ενεστ. ∅ δεν συγχωρέσει παθ. μτχ.
 Τον εγκληματία δεν τον συγχωρούν.
- (3) Es wird für die Kinder gesorgt.
 ES βοηθ. γ' εν. ενεστ. για τα παιδιά εμπρ. αντικ. φροντίζεται παθ. μτχ.
 Υπάρχει φροντίδα για τα παιδιά.
- (4) Für den Müll wurde gestern nicht
 για τα σκουπίδια εμπρ. αντικ. βοηθ. γ' εν. πρτ. ∅ χθες δεν
 gesorgt.
 φροντίζεται παθ. μτχ.
 Χθες δεν φρόντισαν για τα σκουπίδια.
- (5) Es wurde sonntags gearbeitet.
 ES βοηθ. γ' ενικ. πρτ. τις Κυριακές δουλεύτεί παθ. μτχ.
 Εργάζονταν και τις Κυριακές.
- (6) In der Fabrik wird gearbeitet.
 στο εργοστάσιο βοηθ. γ' ενικ. ενεστ. ∅ δουλεύτεί παθ. μτχ.
 Στο εργοστάσιο δουλεύουν.

Από τα παραπάνω παραδείγματα είναι προφανές ότι στη γερμανική η ΠΚΥ άλλοτε πραγματώνεται όπως στην αγγλική (επιτρέπει τα πλεοναστικά υποκείμενα) (Cardinaletti, 1997) και άλλοτε όπως στην ελληνική (επιτρέπει την παράλειψη του πλεοναστικού υποκειμένου 'es' (∅) (Grewendorf, 1990· Safir 1985). Για τον λόγο αυτό επιλέχθηκε να μελετηθεί σε αυτήν την εργασία.

Η πειραματική διαδικασία

Για να διερευνηθεί η διαγλώσσα των ΜΦΟ διενεργήθηκαν δύο πειραματικές δοκιμασίες: μία δοκιμασία δήλωσης γραμματικής ορθότητας (ΔΔΓΟ) (Michaloroulou, 2015β) και μία δοκιμασία δήλωσης προτίμησης (ΔΔΠ) (πρβλ. και Michaloroulou, υπό έκδοση). Στην επόμενη ενότητα θα παρουσιαστεί η ΔΔΠ, καθώς και το σκεπτικό της επιλογής των πειραματικών ομάδων.

Δοκιμασία δήλωσης προτίμησης

Η ΔΔΠ αποτελούνταν από 72 πειραματικές προτάσεις στην ΠΦ. Χρησιμοποιήθηκαν συνολικά 36 ρήματα δύο φορές το καθένα, σε δύο εκδοχές της ίδιας πρότασης. Η μία από αυτές ήταν γραμματικώς ορθή και η άλλη λανθασμένη.

Τα ρήματα αντλήθηκαν από 6 ΡΚ, 6 ρήματα από την κάθε μία. Τα ρήματα που χρησιμοποιήθηκαν διακρίνονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες όσον αφορά την παράλειψη του υποκειμένου: Α. σε αυτά που επιτρέπουν την παράλειψη του υποκειμένου μόνο στην ΠΦ, δηλαδή τα ρήματα που δέχονται αντικείμενο σε δοτική, τα ρήματα που δέχονται ως συμπλήρωμα εμπρόθετο προσδιορισμό και τα ανεργαστικά ρήματα, και Β. σε αυτά που δεν επιτρέπουν την παράλειψη του υποκειμένου ούτε στην ΕΦ ούτε και στην ΠΦ, δηλαδή τα ρήματα που δέχονται αντικείμενο σε αιτιατική, τα δίπτωτα ρήματα που δέχονται δύο συμπληρώματα, σε αιτιατική και σε δοτική, και τα ρήματα που σχηματίζουν και απρόσωπη παθητική φωνή.

Οι προτάσεις με τα ρήματα από την κατηγορία Α στη σωστή εκδοχή είχαν μόνο το πλεοναστικό υποκείμενο 'es' (πειραματική συνθήκη, π.σ.: [-λεξ. υποκ./+es]) (παράδειγμα 7) και στη λανθασμένη εκδοχή δεν είχαν καθόλου υποκείμενο (∅) (π.σ.: [-λεξ. υποκ./-es]), αλλά το βοηθητικό ρήμα βρισκόταν εσφαλμένα στην πρώτη θέση της πρότασης (παράδειγμα 8). Οι προτάσεις με τα ρήματα από την κατηγορία Β, στη σωστή τους εκδοχή είχαν και λεξικό υποκείμενο και το πλεοναστικό υποκείμενο 'es' (π.σ.: [+λεξ. υποκ./+es]) (παράδειγμα 9) και στη λανθασμένη εκδοχή είχαν μόνο λεξικό υποκείμενο (π.σ.: [+λεξ. υποκ./-es]), αλλά το βοηθητικό ρήμα, όπως και στις λανθασμένες προτάσεις με τα ρήματα της κατηγορίας Α, βρισκόταν εσφαλμένα στην πρώτη θέση της πρότασης (παράδειγμα 10). Στη ΔΔΠ χρησιμοποιήθηκαν επίσης 72 προτάσεις ως διασπαστές της προσοχής, οι μισές από αυτές ήταν γραμματικώς ορθές και οι μισές λανθασμένες.

(7) Es	wurde	über den Lärm	geklagt.
ES	βοηθ. γ' ενικ. πρτ.	για τον θόρυβο	εμπρ. αντικ. κατηγορηθεί παθ. μτχ.
(8) Wurde		über den Lärm	geklagt.
	βοηθ. γ' ενικ. πρτ.	για τον θόρυβο	εμπρ. αντικ. κατηγορηθεί παθ. μτχ.
	Έγιναν παράπονα για τον θόρυβο.		
(9) Es	wurden	viele Häuser	aus Holz gebaut.
ES	βοηθ. γ' πληθ. πρτ.	πολλά σπίτια	ονομ. πληθ. από ξύλο χτιστεί παθ. μτχ.

(10) Wurden	viele Häuser	aus Holz	gebaut.
βοηθ. γ' πληθ. πρτ.	πολλά σπίτια ονομ. πληθ.	από ξύλο	χτιστεί παθ. μτχ.
Χτίστηκαν πολλά σπίτια από ξύλο.			

Οι πειραματικές ομάδες

Στην πειραματική διαδικασία συμμετείχαν 73 άτομα συνολικά, τα οποία σχημάτισαν τρεις ομάδες. Οι 49 είναι ΜΦΟ της γερμανικής (με Γ1 την ελληνική) και αποτέλεσαν τα υποκείμενα μελέτης του πειράματος και οι 24 είναι φυσικοί/ές ομιλητές/ριες της γερμανικής και αποτέλεσαν την ομάδα ελέγχου (ΟΕ). Οι ΜΦΟ ομιλητές χωρίστηκαν σε δύο ομοιογενείς ομάδες ως προς το επίπεδο γλωσσομάθειάς τους στην αγγλική (Γ2) και στη γερμανική (Γ3) με βάση δοκιμασίες γλωσσικής κατάταξης, στις οποίες υποβλήθηκαν και για τις δύο γλώσσες². Όλοι/ες οι ΜΦΟ συμπλήρωσαν επίσης ένα ερωτηματολόγιο σχετικά με τα δημογραφικά τους στοιχεία, δηλαδή το γλωσσικό τους ιστορικό και τη γλωσσική τους κατάρτιση. Οι πειραματικές ομάδες διαφοροποιήθηκαν ανάλογα με το επίπεδο γλωσσομάθειάς τους στη γερμανική. Η πρώτη ομάδα (στο εξής ΟΒ1) αποτελούνταν από 26 άτομα με επίπεδο Β1 στη γερμανική. Η δεύτερη ομάδα (στο εξής ΟΓ1) αποτελούνταν από 23 άτομα με επίπεδο Γ1 στη γερμανική³. Όλοι/ες οι συμμετέχοντες/ουσες, Έλληνες/ίδες και Γερμανοί/ίδες είχαν επίπεδο γλωσσομάθειας Γ1 στην αγγλική. Από όλα τα άτομα ζητήθηκε να δηλώσουν ποια από τις δύο εκδοχές της ίδιας πρότασης προτιμούν.

Διερεύνηση της πηγής της γλωσσικής μεταφοράς

Προκειμένου να διερευνηθεί η πηγή της ΓΜ στη διαγλώσσα των ΜΦΟ έγινε η εξής υπόθεση: αν οι προτιμήσεις των ΜΦΟ είναι πιο επιτυχημένες για τις πειραματικές προτάσεις που περιέχουν την π.σ.: [-λεξ. υποκ./-es], η οποία είναι αποδεκτή στην ελληνική (Γ1) και, υπό προϋποθέσεις, στην ΠΦ στη γερμανική (Γ3), αλλά πάντα μη αποδεκτή στην αγγλική (Γ2), τότε προφανώς υφίσταται μεγαλύτερη επιρροή από τη Γ1 στη διαγλώσσα τους. Αντιθέτως, αν οι προτιμήσεις τους είναι πιο επιτυχείς στις προτάσεις με την π.σ.: [+λεξ. υποκ./+es], δηλαδή τη δομή όπου η γερμανική έχει ομοιότητες με την αγγλική,

² Για την αγγλική το Oxford Placement Test (Allan, 1992) και για τη γερμανική τη γλωσσική δοκιμασία κατάταξης που προτείνει το Ινστιτούτο Γκαίτε: <http://www.goethe.de/cgi-bin/einstufungstest/einstufungstest.pl>.

³ Σύμφωνα με τα επίπεδα γλωσσομάθειας, όπως ορίζονται από το Κοινό Ευρωπαϊκό Πλαίσιο αναφοράς για τις γλώσσες του Συμβουλίου της Ευρώπης (2007).

ενώ διαφέρουν και οι δύο από την ελληνική, τότε μπορεί να υποτεθεί ότι η Γ2 ασκεί μεγαλύτερη επιρροή κατά την ΚΓ3.

Υπάρχει βεβαίως και το ενδεχόμενο οι κρίσεις των ΜΦΟ να αποδειχθούν αντίστοιχες ή περίπου ίδιες και για τις δύο περιπτώσεις. Αυτό σημαίνει ότι καμία από τις δύο κατακτηθείσες γλώσσες δεν ασκεί μεγαλύτερη επιρροή και ότι πρέπει να ανιχνευθούν άλλες διαφορές, ώστε να καταλήξουμε σε κάποιο συμπέρασμα σχετικά με τη διαγλώσσα των ΜΦΟ.

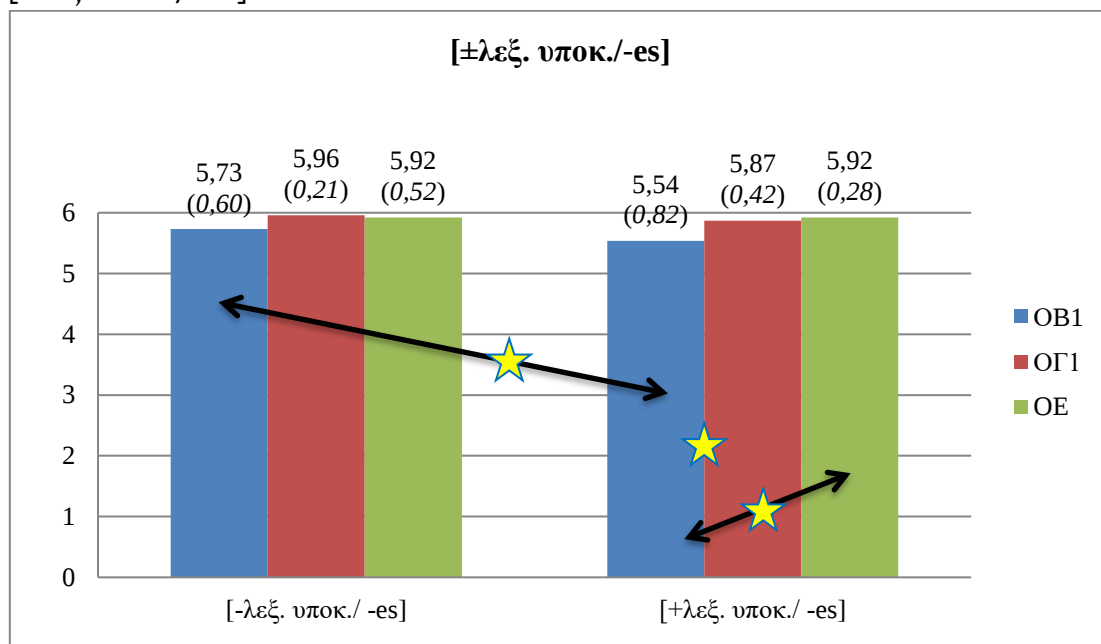
Αποτελέσματα και συζήτηση των θεωρητικών υποθέσεων

Στην ενότητα αυτή συζητούνται τα αποτελέσματα της ΔΔΠ σε συνάρτηση με τις τέσσερις θεωρητικές προσεγγίσεις σχετικά με την ΚΓ3, που αναφέρθηκαν παραπάνω.

Η υπόθεση της αναπτυξιακά εξαρτώμενης μεταφοράς από τη Γ1 (Håkansson κ.ά., 2002)

Σύμφωνα με την υπόθεση αυτή, η Γ1 εξακολουθεί να έχει προνομιούχο ρόλο κατά την ΚΓ3. Στο Γράφημα 1 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα για τα ζεύγη των προτάσεων που περιείχαν τις π.σ.: [±λεξ. υποκ./-es].

ΓΡΑΦΗΜΑ 1: Αποτελέσματα για τα ζεύγη των προτάσεων που περιείχαν τις π.σ.: [±λεξ. υποκ./-es]

Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι σε όλες τις συγκρίσεις ανάμεσα στις δύο δομές (π.σ.: [±λεξ. υποκ./-es]) οι ΜΦΟ και των δύο πειραματικών ομάδων (OB1

και ΟΓ1) προτιμούν τη δομή χωρίς υποκείμενο (π.σ.: [-λεξ. υποκ./-es]). Στατιστικώς σημαντική διαφορά, ωστόσο, παρατηρείται μόνο για την ΟΒ1 (*paired samples t-test*: $t(25)=2.586$, $p=0.016<0.05$). Αυτά τα αποτελέσματα δεν είναι συμβατά με τα αποτελέσματα της ΔΔΓΟ (Μιχαλοπούλου, 2015α, 2015β), όπου βρέθηκε ότι ακόμα και τα άτομα της ΟΓ1 ήταν διστακτικά να δεχτούν ως ορθή τη δομή χωρίς υποκείμενο στην ΠΦ. Για τον λόγο αυτό, ίσως μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο τύπος της πειραματικής δοκιμασίας διαδραματίζει σημαντικό ρόλο, δηλαδή, στη ΔΔΓΟ, όπου έπρεπε να χαρακτηρίσουν ένα εκφώνημα επιλέγοντας την πιθανότητα που υπήρχε να το πουν οι ίδιοι⁴, φάνηκαν διστακτικοί, αλλά στη ΔΔΠ, όπου έπρεπε να επιλέξουν μεταξύ δύο εκδοχών, φάνηκαν πιο τολμηροί (White, 1989).

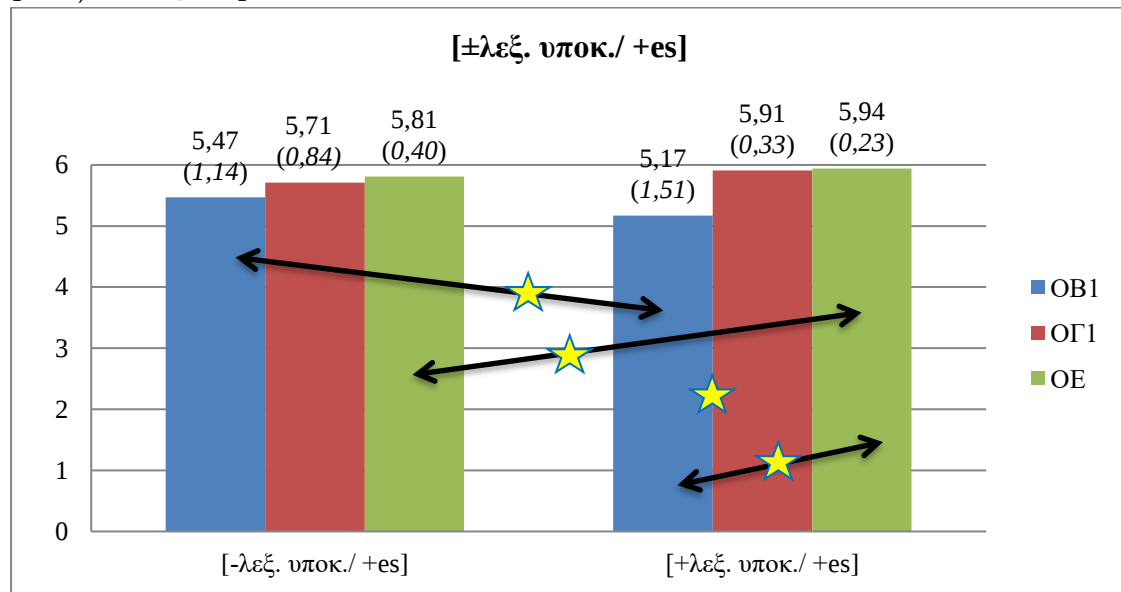
Επιπροσθέτως, το γεγονός ότι η ΟΓ1 έχει χαμηλότερη επίδοση από την ΟΒ1 καταδεικνύει ότι οι ΜΦΟ δεν έχουν σταθερή στάση ως προς την ΠΚΥ. Για τον λόγο αυτό, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι οι ΜΦΟ δεν μεταφέρουν στη διαγλώσσα τους τη δομή χωρίς υποκείμενο από τη μητρική τους γλώσσα, όπου είναι γραμματικώς ορθή.

Η υπόθεση του παράγοντα της Γ2 (Williams & Hammarberg, 1998)

Η επόμενη εκδοχή που εξετάζεται είναι η υπόθεση του παράγοντα της Γ2, σύμφωνα με την οποία η επιρροή από τη Γ2 είναι αυτή που διαδραματίζει τον καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της διαγλώσσας των ΜΦΟ κατά την ΚΓ3. Για να διερευνηθεί η υπόθεση αυτή, έγιναν συγκρίσεις κατά τις οποίες αντιπαρατέθηκε η αποδεκτή στη γερμανική και στην αγγλική (Γ3 και Γ2 αντίστοιχα), αλλά μη γραμματικώς ορθή στην ελληνική (Γ1), δομή της πειραματικής συνθήκης όπου συνυπάρχουν το λεξικό και το πλεοναστικό υποκείμενο *es* [+λεξ. υποκ./+es], με την πειραματική συνθήκη, όπου δεν υπάρχει λεξικό υποκείμενο παρά μόνο το 'es' (π.σ.: [-λεξ. υποκ./+es]). Στο Γράφημα 2 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα για τα ζεύγη των προτάσεων που περιείχαν τις π.σ.: [±λεξ. υποκ./+es].

⁴ Από όλα τα άτομα των πειραματικών ομάδων ζητήθηκε να χαρακτηρίσουν κάθε πειραματική πρόταση επιλέγοντας ένα νούμερο από μία πεντάβαθμη κλίμακα Λίκερτ (Jamieson, 2004), συγκεκριμένα το 5 αν θα έλεγαν σίγουρα τη συγκεκριμένη πρόταση, το 1 αν δεν θα την έλεγαν σε καμία περίπτωση κ.ο.κ.

ΓΡΑΦΗΜΑ 2: Αποτελέσματα για τα ζεύγη των προτάσεων που περιείχαν τις π.σ.:
[±λεξ, υποκ./+es]

Αντίθετα με τα παραπάνω, φαίνεται ότι οι ΜΦΟ κρίνουν ως γραμματικότερες εκείνες τις πειραματικές συνθήκες στις οποίες υπάρχει μόνο ένα υποκείμενο. Παρατηρείται μάλιστα ανοδική πορεία ανάμεσα στις επιδόσεις των ατόμων της OB1 και της OG1, με τα πρώτα να εμφανίζονται λιγότερο σίγουρα στις επιλογές τους και να μην έχουν σταθερή κρίση για τις δομές όπου υπάρχει πλεοναστικό υποκείμενο. Στις προτιμήσεις της OB1 παρατηρήθηκαν στατιστικώς σημαντικές διαφορές (*paired samples t-test*: $t(25)=2.724$, $p=0.012<0.05$). Αντίθετα, τα άτομα με πολύ καλή γνώση της γερμανικής κάνουν πιο σταθερές επιλογές. Τα αποτελέσματα και των δύο ομάδων των ΜΦΟ δεν δείχνουν ότι υπάρχει κάποια ιδιαίτερη επιρροή στη διαγλώσσα τους από τη Γ2 τους, την αγγλική.

Συμπερασματικά, από την εξέταση των δύο παραπάνω υποθέσεων προκύπτει ότι οι ΜΦΟ εμφανίζονται να μεταφέρουν στη διαγλώσσα τους δομές που υφίστανται τόσο στη Γ1 όσο και στη Γ2 την οποία κατέχουν, δηλαδή τις κοινές στις τρεις γλώσσες δομές και όχι τις δομές που υπάρχουν είτε μόνο στη Γ1 είτε μόνο στη Γ2. Οι ΜΦΟ καταφεύγουν στην επιλογή της δομής που τους είναι οικεία και είναι αποδεκτή και στις δύο γλώσσες τις οποίες γνωρίζουν, και όχι σε αυτή που είναι γραμματικώς ορθή μόνο στη μία από τις δύο γλώσσες που κατέχουν, ανεξάρτητα αν αυτή είναι η Γ1 τους ή η Γ2 τους.

Από την εξέταση των δύο πρώτων θεωρητικών μοντέλων προκύπτει ότι τελικά δεν είναι ούτε η Γ1 ούτε η Γ2 που παίζει τον κυρίαρχο ρόλο στη

διαμόρφωση της διαγλώσσας των ΜΦΟ της Γ3. Στη συνέχεια εξετάζονται τα δύο τελευταία μοντέλα που έχουν προταθεί σχετικά με την ΚΓ3.

Το μοντέλο αθροιστικής ενίσχυσης της γλωσσικής κατάκτησης (Flynn κ.ά., 2004)

Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, κάθε γλώσσα που έχει ήδη κατακτηθεί είναι το ίδιο σημαντική και το ίδιο διαθέσιμη για να διαδραματίσει κάποιο ρόλο κατά την κατάκτηση μίας ακόμα γλώσσας. Στην πραγματικότητα μπορεί να συμβάλει στην εξέλιξη της συντακτικής δομής κάθε επόμενης γλώσσας μόνο με θετικό ή, έστω, με ουδέτερο τρόπο, υπάρχει δηλαδή, είτε μόνο «θετική ΓΜ» είτε καθόλου ΓΜ προς τη γλώσσα-στόχο.

Αν ισχύει το μοντέλο αυτό, τότε περιμένουμε ότι οι δομές που εμφανίζονται είτε μόνο στη Γ1 είτε μόνο στη Γ2 μεταφέρονται «ευκολότερα» στη διαγλώσσα των ΜΦΟ. Όμως από τα παραπάνω πειραματικά δεδομένα, σε συνδυασμό και με τα αντίστοιχα της ΔΔΓΟ (Μιχαλοπούλου, 2015α, 2015β), προκύπτει ότι οι ΜΦΟ είναι διστακτικοί στο να επιλέξουν τόσο τις δομές που εμφανίζονται μόνο στη Γ1, όσο και τις δομές που υφίστανται μόνο στη Γ2. Αντιθέτως, αισθάνονται μεγαλύτερη σιγουριά στο να επιλέξουν τις δομές που εμφανίζονται και στις δύο γλώσσες που ήδη γνωρίζουν.

Παρόλα αυτά, οι διαφορές που σημειώθηκαν υπέρ των κοινών στις τρεις γλώσσες δομών δεν κρίθηκαν ως στατιστικά σημαντικές. Όμως, στην υποθετική περίπτωση που οι ΜΦΟ δεν είχαν προηγουμένως κατακτήσει την ελληνική, όπου επιτρέπεται η παράλειψη του υποκειμένου (Γ1) και την αγγλική, όπου επιτρέπονται τα πλεοναστικά υποκείμενα (Γ2), αλλά κάποιες άλλες γλώσσες χωρίς αυτές τις ιδιότητες πιθανόν δεν θα εξέφραζαν προτιμήσεις τόσο κοντά στον στόχο κατά την κατάκτηση της γερμανικής ως Γ3 (που διαθέτει και τις δύο αυτές δομές). Αντίθετα, στην υποθετική αυτή περίπτωση θα περίμενε κανείς στατιστικώς σημαντικές διαφορές μεταξύ των προτιμήσεων που εξέφρασαν για αυτές τις δομές σε σύγκριση με τις άλλες που εμφανίζονται και στις δύο γλώσσες, τις οποίες ήδη θα κατείχαν, ενώ στη συγκεκριμένη έρευνα δεν σημειώθηκαν τέτοιες διαφορές. Για τον λόγο αυτό υποθέτουμε ότι η προηγούμενη γνώση γλωσσών, στις οποίες υφίστανται οι δομές αυτές, μάλλον διευκολύνει την κατάκτησή τους και στη Γ3 σε σύγκριση με την υποθετική περίπτωση κατά την οποία οι ΜΦΟ θα «συναντούσαν» τις συγκεκριμένες δομές για πρώτη φορά στη Γ3.

Βέβαια, για να ενισχυθεί η υπόθεση αυτή θα πρέπει τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας να αντιπαραβληθούν και με πειραματικά δεδομένα αντίστοιχων

ερευνών, στις οποίες θα συμμετείχαν άτομα που κατέχουν (ως Γ1 και ως Γ2) γλώσσες διαφορετικές από αυτές που εξετάστηκαν, προκειμένου να συγκριθούν οι επιδόσεις τους με τις αντίστοιχες των συμμετεχόντων/ουσών στην παρούσα έρευνα. Εάν σε μία τέτοια σύγκριση παρατηρούσαμε διαφορά στον βαθμό επιτυχίας κατάκτησης των συγκεκριμένων δομών μεταξύ των δύο ομάδων, με τα άτομα της παρούσας έρευνας να έχουν επιδόσεις πιο κοντά στον στόχο, τότε θα μπορούσαμε με βεβαιότητα να υποστηρίξουμε ότι το μοντέλο αθροιστικής ενίσχυσης της γλωσσικής κατάκτησης (Flynn et al., 2004) περιγράφει με επάρκεια τα πειραματικά δεδομένα. Στην αντίθετη περίπτωση θα είχαμε σημαντικές ενδείξεις ότι το μοντέλο αυτό δεν επαρκεί για την ερμηνεία τους.

Το μοντέλο τυπολογικής υπεροχής (Rothman, 2011)

Το τελευταίο θεωρητικό μοντέλο με το οποίο συνεξετάζουμε τα πειραματικά δεδομένα είναι το μοντέλο τυπολογικής υπεροχής, που διατυπώθηκε από τον Rothman (2011). Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν τόσο η γλωσσική τυπολογία όσο και η ψυχοτυπολογία, δηλαδή η υποκειμενική αντίληψη που έχουν οι ίδιοι οι ομιλητές για την απόσταση ή την εγγύτητα μεταξύ των δύο γλωσσών. Στη συγκεκριμένη περίπτωση οι δύο γλώσσες που μελετώνται, η αγγλική (Γ2) και η γερμανική (Γ3), συνδέονται γενετικά, αφού ανήκουν στην ίδια υποομάδα γλωσσών της ινδοευρωπαϊκής οικογένειας, δηλαδή στις γερμανικές γλώσσες. Επιπλέον, άλλοι παράγοντες, πολύ επιφανειακοί, όπως το κοινό αλφάβητο και η κοινή γραφή, θα μπορούσαν να καταστήσουν την αγγλική και τη γερμανική εγγύτερες ψυχοτυπολογικά στην αντίληψη των ΜΦΟ, στοιχείο που δεν μπορεί να ελεγχθεί με κάποιο αντικειμενικό κριτήριο, μιας και πρόκειται ούτως ή άλλως για υποκειμενική κρίση (Kellerman, 1977, 1992). Σύμφωνα με τα παραπάνω, διαπιστώνουμε ότι υπάρχει τόσο αντικειμενικά ιστορική τυπολογική εγγύτητα όσο και υποκειμενικά μεγαλύτερη ψυχοτυπολογική ομοιότητα μεταξύ της αγγλικής και της γερμανικής (από ό,τι μεταξύ της ελληνικής και της γερμανικής).

Συνεπώς, αν ίσχυε το μοντέλο αυτό, τότε οι επιλογές των ΜΦΟ θα ήταν πιο κοντά στον στόχο όσον αφορά τις προτιμήσεις που εξέφρασαν για τις πειραματικές συνθήκες οι οποίες υφίστανται μόνο στην αγγλική, συγκριτικά (τουλάχιστον) με τις δομές που δεν υπάρχουν στην αγγλική και υπάρχουν μόνο στην ελληνική, αλλά ίσως και συγκριτικά με τις υπόλοιπες δομές, οι οποίες υφίστανται και στις δύο γλώσσες. Κάτι τέτοιο όμως δεν διαπιστώθηκε από τα αποτελέσματα των στατιστικών ελέγχων που διενεργήθηκαν.

Επιπλέον, μία γενικότερη μεθοδολογική παρατήρηση θα ήταν ότι, ακόμα και αν δεχτούμε ότι οι προτιμήσεις των ΜΦΟ δείχνουν ένα ελαφρύ προβάδισμα για τις δομές που εμφανίζονται μόνο στην αγγλική (Γ2) συγκριτικά με τις υπόλοιπες, θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί ότι δεν είναι η (ψυχο)τυπολογική εγγύτητα, αλλά η *υπόθεση του παράγοντα της Γ2* που επιδρά σημαντικά στη ΓΜ και είναι αυτή που τελικά επαληθεύεται από τα πειραματικά δεδομένα.

Για να μπορέσει κανείς να επαληθεύσει το μοντέλο τυπολογικής υπεροχής, θα πρέπει να έχει και πειραματικά δεδομένα από άτομα τα οποία θα είχαν Γ1 την αγγλική, Γ2 την ελληνική και θα κατακτούσαν τη γερμανική ως Γ3. Κι αυτό για να μπορέσει να ισχυριστεί κανείς ότι η τυπολογική εγγύτητα είναι αυτή που διαδραματίζει τον σημαντικότερο ρόλο, ανεξάρτητα από τη σειρά με την οποία έχουν κατακτηθεί οι γλώσσες που οι ΜΦΟ ήδη γνωρίζουν πριν την ΚΓ3.

Από όλες τις παραπάνω παρατηρήσεις και σε συνδυασμό με τα αποτελέσματα της ΔΔΓΟ (Μιχαλοπούλου, 2015α, 2015β) φαίνεται ότι κανένα από τα θεωρητικά ερμηνευτικά μοντέλα δεν περιγράφει πλήρως την εικόνα που έχουμε για τη διαγλώσσα των ΜΦΟ κατά την ΚΓ3. Θα μπορούσαμε, ωστόσο, να πούμε ότι το μοντέλο *αθροιστικής ενίσχυσης της γλωσσικής κατάκτησης* (Flynn κ.ά., 2004) προσφέρεται περισσότερο στο να εξηγήσει με επάρκεια τι συμβαίνει στη διαγλώσσα των ΜΦΟ που εξετάστηκαν, μιας και είναι σε συμφωνία με τα πειραματικά δεδομένα. Ιδανικά θα μπορούσε να επιβεβαιωθεί με δεδομένα και από πληθυσμούς με διαφορετικό γλωσσικό υπόβαθρο, όπως αναφέρθηκε παραπάνω.

Επίλογος

Το ερευνητικό ενδιαφέρον για την ΚΓ3 παραμένει έντονο και είναι ολοένα αυξανόμενο. Δεδομένου ότι η θεωρία περί κατάκτησης της Γ2 μπορεί να συμβάλει στην εξέλιξη της γλωσσολογικής θεωρίας, τότε προφανώς η μελέτη της ΚΓ3 και της πολυγλωσσίας μπορούν να συμβάλουν σε αυτή σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό. Όπως δείχνουν τα δεδομένα, η ΚΓ3 μπορεί να αποτελέσει πλούσια πηγή πληροφοριών για τη γλωσσολογική θεωρία, να αποκαλύψει μία διαφορετική μορφή των κανόνων οικονομίας της γλώσσας και να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε βαθύτερα τη λειτουργία του γλωσσικού συστήματος.

Βιβλιογραφία

- Abraham, W. (1986). Unaccusatives in German. *Groninger Arbeiten zur Germanistischen Linguistik*, 28, 1–72.
- Allan, D. (1992). *Oxford Placement Test*. Oxford: Oxford University Press.
- Cabredo Hofherr, P. (1999). Two German impersonal passives and expletive pro. *Catalan Working Papers in Linguistics*, 7, 47–57.
- Cabredo Hofherr, P. (2003). Arbitrary readings of third person plural pronominals. In M. Weisgerber (Ed.), *Proceedings of the conference Sinn und Bedeutung 7* (pp. 81–94). Konstanz: Universität Konstanz.
- Cardinaletti, A. (1997). Subjects and clause structure. In L. Haegeman (Ed.), *The new Comparative Syntax* (pp. 33–63). New York: Addison Wesley Longman Inc.
- Chomsky, N. (1981). *Lectures on government and binding: The Pisa lectures*. Dordrecht: Foris.
- Council of Europe (2007). *Common European framework of reference for languages*. Ανακτήθηκε από:
http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Framework_EN.pdf στις 10.11.2015.
- D'Alessandro, R. (2014). *The null subject parameter: Where are we and where are we headed?*. 1st draft. *lingbuzz/002159*.
- Flynn, S., Foley, C., & Vinnitskaya, I. (2004). The cumulative-enhancement model for language acquisition: comparing adults' and children's patterns of development in first, second and third language acquisition of relative clauses. *The International Journal of Multilingualism*, 1(1), 3–16.
- Gass, S. (1996). Second language acquisition and linguistic theory: the role of language transfer. In W. Ritchie & T. Bhatia (Eds.), *Handbook of second language acquisition* (pp. 317–345). San Diego: Academic Press.
- Grewendorf, G. (1989). *Ergativity in German*. Dordrecht: Foris.
- Grewendorf, G. (1990). Small pro in German. In G. Grewendorf & W. Sternefeld (Eds.), *Scrambling and Barriers* (pp. 295–315). Amsterdam: John Benjamins.
- Håkansson, G., Pienemann, M., & Sayheli, S. (2002). Transfer and typological proximity in the context of second language processing. *Second Language Research*, 18, 250–273.
- Han, Z. H., & Tarone, E. (2014). *Interlanguage: 40 years later*. Amsterdam: John Benjamins.

- Holmberg, A., Nayudu, A., & Sheehan, M. (2009). Three partial null-subject languages: A comparison of Brazilian Portuguese, Finnish and Marathi. *Studia Linguistica*, 63(1), 59–97.
- Holmberg, A., & Platzack, C. (1995). *The role of inflection in Scandinavian syntax*. Oxford: Oxford University Press.
- Huang, J.C.-T. (1984). On the distribution and reference of empty pronouns. *Linguistic Inquiry*, 15, 531–571.
- Jaeggli, O. (1982). *Topics in romance syntax*. Dordrecht: Foris.
- Jamieson, S. (2004). Likert scales: How to (ab)use them. *Medical Education*, 38 (12), 1217–1218.
- Keller, F., & Sorace, A. (2003). Gradient Auxiliary Selection and Impersonal Passivization in German: An Experimental Investigation. *Journal of Linguistics*, 39, 57–108.
- Kellerman, E. (1977). Towards a characterization of the strategy of transfer in second language learning. *Interlanguage Studies Bulletin*, 2, 58–145.
- Kellerman, E. (1983). Now you see it, now you don't. In S. Gass & L. Selinker (Eds.), *Language transfer in language learning* (pp. 112–134). Rowley: Newbury House.
- Klein, E. (1995). Second vs. third language acquisition: Is there a difference?. *Language Learning*, 45(3) 419–465.
- Leung, Y.-k.I. (2007). L3 acquisition: why is it interesting to generative linguistics. *Second Language Research*, 23(1), 95–114.
- Michalopoulou, S. (2015β). Third language acquisition: An experimental study of the Pro-Drop parameter. In E. Babatsouli & D. Ingram (Eds.), *Proceedings of the International Symposium on Monolingual and Bilingual Speech 2015* (pp. 214–223). Χανιά.
- Michalopoulou, S. (υπό έκδοση). Third Language Acquisition. The Pro-Drop-Parameter in the Interlanguage of Greek students of German. *Proceedings of the 12th International Conference on Greek Linguistics*. Berlin.
- Μιχαλοπούλου, Σ. (2015α). Το Κενό Υποκείμενο στη Διαγλώσσα: Η περίπτωση των Ελλήνων σπουδαστών της Γερμανικής ως Τρίτης Γλώσσας. (Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Odlin, T. (1989). *Language transfer: Crosslinguistics influence in language learning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Odlin, T. (2003). Crosslinguistic influence. In C. Long & M. Doughty (Eds.), *The Handbook of Second Language Acquisition* (pp. 436–486). Malden: MA, Blackwell.

- Rizzi, L. (1982). *Issues in Italian syntax*. Dordrecht: Foris.
- Rizzi, L. (1986). Null objects in Italian and the theory of pro. *Linguistic Inquiry*, 17, 501–557.
- Roberts, I. (2010). A deletion analysis of null subjects. In T. Biberauer, A. Holmberg, I. Roberts & N. Sheehan (Eds.), *Parametric Variation. Null Subjects in Minimalist Theory* (pp. 58–87). Cambridge: Cambridge University Press.
- Rothman, J. (2011). L3 syntactic transfer selectivity and typological determinacy: The typological primacy model. *Second Language Research*, 27, 107–127.
- Safir, K. J. (1985). Missing Subjects in German. In J. Toman (Ed.), *Linguistic Theory and the Grammar of German*. Dordrecht: Foris.
- Selinker, L. (1972). Interlanguage. *International Review of Applied Linguistics*, 10, 209–231.
- Sharwood-Smith, M. (1994). *Second Language Learning. Theoretical Foundations*. London: Longman.
- Williams, S., & Hammarberg, B. (1998). Language switches in L3 production: implications of a polyglot speaking model. *Applied Linguistics*, 19, 295–333.
- White, L. (1989). *Universal Grammar and Second Language acquisition*. Amsterdam: John Benjamins.